

ЩЕРБАКОВА А. К.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін факультету № 6
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.2/.7

АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Статтю присвячено розгляду змісту та особливостей аналітичної діяльності в системі протидії злочинності. Встановлено закономірності формування системи відповідних наукових положень. Зроблено висновки, що стосуються сутності та змісту аналітичного забезпечення протидії злочинності.

Ключові слова: аналітична діяльність, протидія злочинності, управління, правоохорона.

Статья посвящена рассмотрению содержания и особенностей аналитической деятельности в системе противодействия преступности. Установлены закономерности формирования системы соответствующих научных положений. Сделаны выводы, касающиеся сущности и содержания аналитического обеспечения противодействия преступности.

Ключевые слова: аналитическая деятельность, противодействие преступности, управление, охрана правопорядка.

The article is devoted to the consideration of the content and peculiarities of analytical activity in the system of counteraction to crime. The regularities of the formation of the corresponding scientific positions system are established. Conclusions concerning the essence and content of the analytical support of crime counteraction are made.

Key words: analytical activity, counteraction to crime, management, law enforcement.

Вступ. На сучасному етапі розвитку нашого суспільства, який безпосередньо пов'язаний із процесами широких перетворень у всіх сферах соціальної практики, головним напрямом діяльності держави у сфері охорони прав, свобод та інтересів громадян стає протидія злочинності. І небезпідставно саме вплив на злочинність є пріоритетним: злочини є найбільш соціально небезпечними діяннями, завдають шкоди життєво необхідним соціальним благам, заважають становленню й розвитку суспільних відносин.

Протидія злочинності є специфічною соціальною системою. Її цілісне бачення та сприйняття як об'єкта відповідного організаційного впливу можливі лише в тому разі, коли дії державних органів та установ, громадських формувань та окремих громадян належним чином забезпечуються, як це притаманно соціальним системам і науковому управлінню суспільними процесами.

Окреслені проблеми знайшли широке висвітлення в сучасній правовій літературі в роботах Г.А. Аванесова, А.Е. Жалінського, О.Б. Сахарова, О.М. Бандурки, Л.М. Давиденка, В.В. Коваленка, А.П. Закалюка, О.Г. Кальмана, В.В. Голіни, О.М. Литвинова та інших учених. Однак питання аналітичного забезпечення протидії злочинності залишилися поза увагою дослідників.

Постановка завдання. Функціональна характеристика цієї системи має важливе прикладне значення, адже забезпечує можливість визначення спільних рис різних видів діяльності на основі інструментальної, методичної, методологічної та психологічної єдності основних організаційно-функціональних засад. Тому розгляд аналітичної роботи з позицій і крізь призму цього функціонального підходу, а також виділення її особливостей у контексті протидії злочинності становлять мету написання статті.

Результати дослідження. Протидія злочинності останнім часом зазнала численних організаційно-функціональних змін. Усе це не може не позначатися на зниженні ефективності як самої цієї діяльності, так і її управлінського складника, тому потрібні нові підходи до її організації й здійснення. Вони повинні ґрунтуватися насамперед на системному аналізі різномірної інформації, що стосується вирішення завдань протидії злочинності, які давали б змогу визначати тенденції розвитку основних криміногенних процесів, що відбуваються в суспільстві.

Найважливішу роль у цьому процесі покликана відігравати аналітична робота у сфері протидії злочинності, що характеризується сукупністю особливих ознак, які виділяють її серед інших видів аналізу в діяльності органів влади, що є одним з основних елементів процесу пізнання, здійснюваного в ході вирішення завдань. На базі використання різнопланових відомостей аналітична робота дає змогу встановлювати індивідуальну або групову належність різних об'єктів кримінологічного впливу, досліджувати їхні властивості й стани, а також результати та співвідношення різних факторів, що здійснюють на них певний вплив; прогнозувати подальший перебіг кримінальних подій; виявляти приховані зв'язки між об'єктами тощо.

Вирішення завдань, що стоять перед системою протидії злочинності, багато в чому визначається ефективністю діяльності спеціалізованих суб'єктів аналітичної роботи. Передумови їх успішного становлення створені всім попереднім розвитком вітчизняної теорії й практики боротьби зі злочинністю. Питання вдосконалення аналітичної роботи на різних етапах розвитку системи правоохоронних органів неодноразово ставились на порядок денний [1, с. 106–130]. Однак, незважаючи на це, остаточне розв'язання в сучасних умовах вони так і не отримали. Розвиток спеціалізованих суб'єктів аналітичної роботи, як і раніше, стримується через відсутність чітких нормативно-правових, організаційних і методичних основ їх діяльності.

На сьогодні практично жодному суб'єкту протидії злочинності ще не вдалося сформувати ефективну систему інформаційно-аналітичних підрозділів, що базується на створенні єдиного інформаційного простору свого відомства, не кажучи вже про інтеграцію в цьому напрямі зусиль усіх правоохоронних органів. Більше того, досі не вироблено одноставний підхід у питаннях створення інформаційної бази протидії злочинності з метою реєстрації кримінально активних осіб і кримінальних подій, формування обліку й інтегрованого банку цих даних, а також до процесів автоматизації аналітичної роботи з урахуванням використання можливостей інформаційних, лінгвістичних і комп'ютерних технологій.

Як і раніше, відсутні чіткі критерії та показники оцінки діяльності інформаційно-аналітичних підрозділів. Не налагоджено ефективну професійну підготовку фахівців у цій сфері. Усе це істотно гальмує вирішення завдань протидії злочинності, пов'язаних з оздоровленням криміногенної обстановки в суспільстві.

Елементи аналітичної роботи прямо чи побічно присутні абсолютно на всіх стадіях кримінологічного процесу. Тому її зміст варто розглядати в набагато ширшому аспекті – не лише як діяльність спеціалізованих суб'єктів у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності, а й як стрижневу функцію протидії злочинності, до реалізації якої причетні всі без винятку суб'єкти. З певною мірою умовності між забезпеченням протидії злочинності та аналітичною роботою у функціональному контексті можна поставити знак рівності.

Подібне бачення сутності аналітичної роботи передбачає вирішення цілої низки загальнотеоретичних базових проблем. Із цих позицій аналітична робота представляється

як методологічна основа теорії протидії злочинності, яка є одним із головних важелів контролю, впливу та управління в цій сфері. З огляду на це можна виділити три основні рівні аналітичної роботи:

- перший рівень передбачає застосування її основ усіма без винятку працівниками того чи іншого суб'єкта протидії злочинності в ході виявлення первинних кримінологічних даних;
- другий рівень передбачає аналітичне забезпечення кримінального провадження, а також супроводження інших форм реагування на протиправну поведінку;
- третій рівень – це аналіз, що забезпечує прийняття раціональних управлінських рішень у сфері протидії злочинності, і контроль за їх реалізацією, який проводиться організаційно-аналітичними структурами суб'єктів протидії злочинності.

Закономірності, пов'язані із застосуванням на цих трьох рівнях аналітичної роботи, можна класифікувати за такими трьома групами:

1) закономірності, що стосуються утворення кримінологічної інформації, її виявлення, отримання, перевірки та фіксації. Вони багато в чому характеризують пізнавальну сутність аналітичної роботи в системі та складають важливу частину предмета його теорії;

2) закономірності, які стосуються діяльності суб'єктів протидії злочинності з використання кримінологічної інформації. Їх пізнання дає змогу вводити результати аналізу в кримінологічний процес. Вони характеризують сутність діяльної сторони процесу;

3) закономірності, що стосуються організації аналітичного забезпечення протидії злочинності. Серед них найбільш важливими є такі:

- які визначають особливості організаційно-штатної побудови інформаційно-аналітичних підрозділів;
- які визначають функції їх співробітників як суб'єктів аналітичного забезпечення;
- які визначають основи взаємодії суб'єктів на єдиному інформаційному просторі в межах реалізації зв'язків координації й субординації під час вирішення покладених на них завдань.

Вивчення цих закономірностей дає змогу здійснювати підбір і розстановку фахівців у галузі кримінологічного аналізу, спеціалізацію та вдосконалення професійної майстерності останніх, контроль і надання допомоги в організації їх діяльності.

Аналітична робота, незалежно від сфери застосування, – це творча діяльність, пов'язана з оцінкою наявної інформації та підготовкою на її основі оптимальних рішень [2, с. 77]. Це твердження повною мірою стосується також її місця в системі протидії злочинності загалом, основний зміст якого полягає в приведенні розрізаних кримінологічних та інших відомостей, що становлять інтерес, у логічно струнку й обґрунтовану систему залежностей (просторово-часових, причинно-наслідкових та інших), що дають змогу дати правильну оцінку як усієї сукупності фактів, так і кожного з них окремо.

Як характерні особливості цієї роботи, що відрізняють її від інших видів аналізу у сфері правоохоронної діяльності, здійснюваного, наприклад, експертно-криміналістичними, слідчими або штабними підрозділами, варто виділити непроцесуальний характер, специфічних суб'єктів здійснення, інформаційну базу, цілі, завдання, об'єкти та предмет дослідження, а також форми, види, засоби, методи й способи здійснення цієї діяльності.

У будь-якому виді аналізу загальнонаукові методи (спостереження, експеримент, моделювання, наукова абстракція, вимірювання, опис, порівняння тощо) і прийоми логічного мислення (аналіз, синтез, індукція, дедукція), тісно переплітаючись між собою незалежно від специфіки такого аналізу, реалізуються в ході складного комплексу пізнавальних дій – установлення належності об'єктів, визначення їхніх властивостей, співвідношень і взаємозалежностей, а також їх можливих станів у майбутньому.

У протидії злочинності засобом відшукування істини, що поєднує всі ці елементи пізнання, є аналітична робота. Вона інтегрує в собі всі основні форми пізнавальної діяльності, якими вільно оперує аналітичне забезпечення протидії злочинності.

Незважаючи на те, що аналітична робота загалом має непроцесуальний характер, вона жодною мірою не повинна дистанціюватися від процедур протидії злочинності.

Навпаки, усі її форми й види чітко орієнтовані на перспективу формування інформаційного простору протидії злочинності.

Непроцесуальний характер аналітичної роботи надає їй певну схожість із діяльністю штабних підрозділів правоохоронних органів, у ході якої застосовуються переважно статистичні методи досліджень [3, с. 140]. Аналітична робота не просто не заперечує їх, а, навпаки, широко запозичує, наприклад, для проведення спеціального аналізу кримінологічної обстановки.

Крім практичної значущості результатів, одержуваних у ході реалізації тих чи інших форм і видів аналітичної діяльності, останні можна диференціювати також за принципом їх використання в межах певних часових періодів. Наприклад, деякі фахівці поділяють методи аналітичної діяльності на ретроспективний аналіз (аналіз минулого), сучасний аналіз (аналіз сучасного) і прогностичний аналіз (аналіз майбутнього) [4, с. 16–18]. Однак, незважаючи на наявність у такій класифікації певного раціонального зерна, далі абстрактних суджень вони не йдуть.

Проте пізнавальне значення аналітичної роботи для системи протидії злочинності та її практики не вичерпується функцією заповнення інформаційного вакууму у сфері вирішення завдань. Є й інші, не менш значущі, сфери її застосування. Насамперед вони пов'язані з її функцією як елементом управлінської діяльності у сфері протидії злочинності, націленої на вирішення тактичних і стратегічних завдань, у тому числі пов'язаних із координацією діяльності різних органів та відомств із боротьби зі злочинністю на різних рівнях, у тому числі міжнародному.

Управлінський процес у будь-якій сфері людської діяльності, у тому числі правоохоронній, утворює замкнутий цикл, усі ланки якого є взаємозалежними, а зв'язки, що виникають між ними, мають інформаційний характер, поділяючись на два типи – вертикальні (зв'язки субординації) і горизонтальні (зв'язки координації) [5, с. 39].

Консолідуючим елементом у системі цих взаємозв'язків наразі є саме аналітична робота (аналіз), яка розуміється в теорії управління правоохоронною діяльністю як дослідження керівниками за допомогою методів логічного мислення різних характеристик тих чи інших службових ситуацій – умов діяльності виконавців, що виявляються під час реалізації вертикальних і горизонтальних взаємодій [6, с. 12].

Варто підкреслити, що загальна теорія управління та теорія управління у сфері правоохоронної діяльності тісно пов'язані між собою. Центральною інтегруючою ланкою (і в цьому випадку об'єктивно) є окрема теорія аналітичної роботи, покликана забезпечити реалізацію, напевно, найважливішого механізму протидії злочинності – процесу пізнання.

Аналітична робота цілком інтегрована в інформаційну сферу, яка є системоутворюючим елементом життя суспільства, активно впливає на стан політичної, економічної, оборонної та інших складових частин національної безпеки України. З іншого боку, одним з елементів національної безпеки держави є безпека її інформаційної сфери (інформаційна безпека). Якщо розуміти під станом захищеності національних інтересів в інформаційній сфері сукупність збалансованих інтересів особистості, суспільства й держави, то аналітична робота як невід'ємна частина цієї сфери, вирішуючи завдання аналітичного забезпечення протидії злочинності за допомогою відповідних заходів, водночас покликана твердо стояти на сторожі зазначених інтересів, зумовлюючи та захищаючи при цьому цілий комплекс суспільних відносин.

Не зайвим буде в розглянутому аспекті вкотре згадати про управлінську функцію аналітичної роботи, яка багаторазово примножується за рахунок зростаючої ролі інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, що реалізують специфічні інформаційні технології, а також системи регулювання суспільних відносин, що виникають при цьому.

Зрештою, аналітична робота є тією консолідуючою основою, у якій найбільш зримо проявляється практика застосування організаційних форм, методики, тактики та технічних засобів аналітичного забезпечення протидії злочинності.

Зроблені висновки щодо сутності аналітичної діяльності в системі протидії злочинності повністю відповідають загальноприйнятим уявленням про те, що предмет будь-якої

теорії є тією консолідуючою основою її змісту, яка відображає структуру, зв'язки між окремими елементами, форми прояву об'єктивних закономірностей у тій предметній сфері, яка становить об'єкт пізнання цієї теорії [7, с. 88–89].

Висновки. Проникаючи в усі ці галузі науки, аналітичне забезпечення протидії злочинності через аналітичні підструктури тісно взаємодіє з ними, залишаючись при цьому самостійною галуззю знань. Утворюючи специфічну систему знань, вона зумовлює нові процеси та явища в структурі теорії протидії злочинності, зачіпаючи окремі не лише наукові, а й загальнонаукові положення (оптимізація структури знань, формування нових ідей, визначення переліку та змісту основних організаційно-управлінських функцій, нове бачення структури та інформаційно-аналітичної природи кримінологічних заходів тощо).

Із цієї позиції аналітичну діяльність можна розглядати як своєрідний метод пізнання властивих предмету теорії протидії злочинності закономірностей і метод розвитку аналізованої теорії загалом. Акумулюючи форми й способи вирішення завдань з інших сфер пізнання, теорія розвиває та використовує власні методи, форми й способи організації пізнання, які інтегруються в межах таких утворень як напрями протидії злочинності.

Список використаних джерел:

1. Бандурка О.М., Литвинов О.М. Стратегія і тактика протидії злочинності: монографія. Х.: НікаНова, 2012. 318 с.
2. Боков А.В. Организация борьбы с преступностью: монография. М.: ЮНИТИ-ДАНА; Закон и право, 2003. 175 с.
3. Мохов Е.А. Организованная преступность и национальная безопасность России: монография. М.: Вузовская книга, 2002. 224 с.
4. Овчинский А.С. Правоохранительные инфотехнологии: науч. доклад. М.: Норма, 2009. 144 с.
5. Білоус В.Т. Координація боротьби з економічною злочинністю: монографія. Ірпінь: Академія ДПС України, 2002. 449 с.
6. Елинский В.И. Основы методологии теории оперативно-розыскной деятельности: монография. М.: Экзамен, 2001. 228 с.
7. Єріна А.М., Захожай В.Б., Єрін Д.Л. Методологія наукових досліджень: навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 212 с.

